

I VÅR TIDS LIFSFRÅGOR

SKRIFTSERIE

utgifven af

SYDNEY ALRUTZ

under medverkan af

Almquist, S., Rektor; Bager-Sjögren, J., Folkskoleinspektör;
Burman, E. O., Professor i prakt. filosofi; Chantepie de la Saussaye, P.
D., Professor i religionsfilosofi vid Leidens Universitet; Fries, S. A., Teol. Dr.;
Geijer, K. R., Professor i teor. filosofi; Holmberg, T., Folkhögskoleföreståndare; Häger-
ström, Axel, Docent i prakt. filosofi; Johansson, K. F., e. o. Professor i sanskrit och jämf.
indoeurop. språkforskning; Klein, G., Professor, Rabbin; Liljeqvist, Efr., Docent i filosofi;
Lindberg, O. E., Professor i semitiska språk; Lundell, J. A., e. o. Professor i slaviska
språk; Lundström, Vilh., Docent i lat. spr. o. lit.; Personne, J., Domprost; Rein, Th., f. d.
Professor i filosofi vid Helsingfors' Universitet; Reuterskiöld, C. A., Professor i rom. rätt m. m.;
Schéele, F. von, Docent i praktisk filosofi; Schröder, L., Föreståndare för Askovs folkhög-
skola (Danmark); Stavenow, L., Professor i historia; Sully, J., Professor i filosofi vid
Londons Universitet; Söderblom, N., Professor i teol. pren. m. m.; Westermarck,
Edv., Docent i sociologi vid Helsingfors' Universitet; Zander, G., Med. Doktor;
Ähfeldt, Cl., Hofpredikant; Öhrvall, Hj., Professor i fysiologi,
m. fl.

N:o XXXI.

Om Civiläktenskapets

framträdande i svensk och utländsk rätt

Af

ELSA ESCHELSSON

Docent vid Upsala Universitet

7:e årgången.

1903.

5:e Häftet.

I Distribution hos FR. SKOGLUND, Stockholm (för Sverige, Norge o. Finland) och
G. E. C. GAD, Köpenhamn (för Danmark).

Pris 50 öre.

MEDDELANDE.

Skriftseriens *uppgift* är att från så allsidiga synpunkter som möjligt i populärvetenskaplig form behandla tidens betydelsefullaste frågor, framför allt de religiösa, etiska, psykologiska och sociala spörsmålen.

Skriftserien redigeras icke från någon viss bestämd religiös eller politisk ståndpunkt.

Skriftserien utkommer under 1903 med 4—6 *fristående häften* af växlande innehåll.

Följande uppsatser äro utlofvade:

<i>Alkoholens fysiologiska verkningar</i>	— Prof. C. G. Santesson.
<i>Om husläkarens uppgift</i>	— — — — —
<i>Psykiskt-mystisk forskning I</i>	— Utgifvaren.
<i>Striden om Babel och Bibel</i>	— Lektor Bergström.
<i>Läronorm och lärofrihet vid religionsundervisning i den evangeliska kyrkan</i>	— Teol. D:r S. A. Fries.
<i>Våra tidningsmäns utbildning</i>	— Professor G. Steffen.
<i>Den sceniska konstens uppgift och betydelse</i>	— — — — —
<i>Teosofiens grundtankar</i>	— — — — —
<i>Jordens nationalisering</i>	— Öfverste Cl. Bratt.

Prenumeration å samtliga under detta år utkommande häften (4—6 häften å c:a 50 öre) sker lättast i närmaste bokhandel. Emellertid säljas äfven lösa häften.

Postprenumeration kan äga rum å närmaste postanstalt. **Endast** vid dylik prenumeration är ett bestämdt pris för årgången fastställt, nämligen till kr. 2: 50 för 1903.

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

OM
CIVILÄKTENSKAPETS

FRAMTRÄDANDE I SVENSK OCH UTLÄNDSK RÄTT

AF

ELSA ESCHELSSON

DOCENT VID UPSALA UNIVERSITET

UPSALA 1903
UPSALA NYA TIDNINGS AKTIEBOLAG

Såsom källor för framställningen i följande uppsats hafva hufvudsakligen användts in- och utländska lagar och författningar, riksdagens och kyrkomötets protokoll och öfriga handlingar samt följande arbeten: Joseph Schnitzer, *Katolisches Eherecht. Mit Berücksichtigung der im Deutschen Reich, in Oesterreich, der Schweiz und im Gebiete der Code civil geltenden staatlichen Bestimmungen* (Freiburg im Breigau 1898); Ernest Lehr, *Le mariage, le divorce et la séparation de corps dans les principaux pays civilisés* (Paris 1899); Nevill Geary, *The law of marriage and family relations* (London and Edinburg 1892); H. Munch-Petersen, *Den Borgerlige Ret* (Anden Udgave. København 1903).

Civiläktenskapet har vunnit insteg i flertalet europeiska staters lagstiftning och likaså i Nord-Amerikas Förenta Staters¹. Med afseende på det sätt, hvarpå det i dessa länder kommit till erkännande kan man dela dem i tre grupper. I de länder, som höra till den första gruppen, är civiläktenskapet obligatoriskt, i dem, som höra till den andra, är det fakultativt, och står det sålunda kontrahenterna fritt att bestämma, om de vilja ingå äktenskap under religiösa eller borgerliga former, och i dem, som tillhöra den tredje gruppen, förekommer civiläktenskapet blott såsom en nödfallsutväg (»Nothcivilehe») för det fallet, att det kan vara förenadt med svårighet af ett eller annat slag att få kyrklig vigsel till stånd.

Till den *första* gruppen och sålunda till den grupp af länder, i hvilka civiläktenskapet är obligatoriskt, höra först och främst Nederländerna. I provinserna Holland och Westfriesland infördes civiläktenskapet i full öfverensstämmelse med både lutherska och reformerta grundsatser redan 1580, men i fakultativ form². I denna form utsträcktes det 1656 till alla generalstaterna. 1795 blef den civila formen obligatorisk och har sedan dess förblifvit detta. Till denna grupp höra vidare de länder, i hvilka den Napoleonska »code civil» i det stora hela taget ligger till grund för lagstiftningen, och sålunda Frankrike, Belgien, Italien och väl äfven Rumänien. I Frankrike infördes civiläktenskapet för den reformerta delen af befolkningen redan 1787 såsom fakultativt (valfrihet gafs mellan äktenskaps ingående inför katolsk präst eller borgerlig ämbetsman).

¹ Endast i Finland, i antagligen (uppgifterna därom äro olika) Ryssland, i Serbien och i Grekland förekommer, så vidt vi veta, civiläktenskapet icke alls.

² Enligt andra uppgifter skulle det obligatoriska civiläktenskapet såsom regel nämnda år införts i "Holland".

Under revolutionen, nämligen 1792, infördes emellertid obligatoriskt civiläktenskap för alla, och bestämmelserna härom bibehöllos också i Code Napoléon. I Italien upphäfdes visserligen civiläktenskapet för en tid efter det Napoleonska väldets störtande, men återinfördes 1865. I Rumänien infördes det 1864. Till denna första grupp höra vidare Tyska Riket, där civiläktenskapet blef obligatoriskt genom en lag af d. 6 Febr. 1875¹, hvars bestämmelser bibehållits i den nya tyska borgerliga lagen, Schweiz, där det blef obligatoriskt genom en lag af d. 24 Dec. 1874, och Ungern, där det blef obligatoriskt genom en lag af 1894. I alla dessa länder, i hvilka civiläktenskapet är obligatoriskt, gäller emellertid, att det naturligtvis står kontrahenterna fritt att till den borgerliga vigseln också foga den kyrkliga. Denna senare är emellertid utan rättslig betydelse och får — Italien bildar dock härvidlag ett undantag — icke ske, förrän den borgerliga ägt rum.

Till den *andra* gruppen af länder och sålunda till den grupp af länder, i hvilka civiläktenskapet är fakultativt, höra blott de anglosachsiska länderna d. v. s. England, i grund och botten äfven Skottland samt Nord-Amerikas Förenta Stater. För att nu förstå förhållandena med afseende på äktenskaps ingående i dessa länder, påpeka vi, att i England den satsen antagligen länge gällde, att »consensus facit nuptias». Till denna fordran på samtycke kom emellertid sedermera antagligen — saken synes vara omtvistad — fordran på, att samtycket skulle hafva afgifvits inför en hvilken som helst präst, men det behöfde icke hafva afgifvits i någon bestämd form och icke med någon slags offentlighet. På grund af de missbruk, som genom denna slappa lagstiftning uppstodo, bestämdes genom en lag af 1753, att ett lagligt äktenskap blott kunde — med då undantag till förmån blott för mosaiska trosbekännare och kväkare — ingås genom vigsel af en den anglikanska kyrkans präst och enligt denna kyrkas ceremoniel. Då dessa bestämmelser emellertid

¹ I åtskilliga af de särskilda tyska staterna hade civiläktenskapet redan sedan medlet af 1800-talet vunnit insteg än såsom obligatoriskt, än såsom fakultativt och än såsom "Nothcivilehe".

så småningom visade sig ohållbara, infördes det fakultativa civil-äktenskapet 1836, och vid detta har man sedermera fasthållit. I Skottland står lagstiftningen med afseende på äktenskapets ingående ännu i dag i grund och botten på samma ståndpunkt som i England före 1753 — eller kanske på en ännu »liberalare». I Skottland skiljer man visserligen härvidlag mellan »regular» och »irregular marriage», men skillnaden dem emellan ligger icke däri, att det ena har större rättslig giltighet än det andra, utan blott däri, att den, som i en eller annan egenskap — vare sig då såsom vigselförrättare, kontrahent eller vittne — medverkat vid tillkomsten af ett »irregular marriage» är underkastad viss straffbestämmelse — som i regel icke lär tillämpas. Det »reguliära» äktenskapet skall föregås af lysning och ingås inför präst, utan att dock därvid någon form för ingåendet är bestämd. Äro dessa två fordringar icke uppfyllda, är äktenskapet »irregular», oberoende af om andra former eller om inga former alls därvid iakttagits. Det må tillåtas oss att för ett närmare belysande af dessa egendomliga förhållanden få anföra följande ur »Report of the Royal Commission on the laws of marriage, 1868» hämtade anförande¹: »Ingenting mera är enligt Skottlands lag nödvändigt för ingåendet af ett giltigt äktenskap än ömsesidigt samtycke — det må för öfrigt hafva afgifvits på hvilket sätt som helst — att från och med ögonblicket i fråga blifva man och hustru. Om dylikt samtycke afgifvits, utan att vederbörlig lysning ägt rum och utan förmedling af präst, då är äktenskapet »irregular»; det betraktas såsom sådant, lika väl då samtycket afgifvits på det mest öppna och tillförlitliga sätt inför en fredsdomare eller en »civil registrar» [en slags borgerlig ämbetsman] eller inför en person, som utan något som helst bemyndigande tager sig till med instiftandet af äktenskap (såsom seden var i Gretna Green), som då det afgifves på det mest hemliga och privata sätt kontrahenterna emellan, vittnen må därvid hafva varit närvarande eller icke, och kontrahenterna må sedermera öppet

¹ Se Nevill Geary, "The law of marriage and family relations". London and Edinburgh 1892, sid. 535, 536.

erkänna förbindelsen och afgifva samtycke till äktenskapet eller underlåta detta.» Hvad så slutligen angår Nord-Amerikas Förenta Stater, hvarest de särskilda staterna äga kompetens att lagstifta i afseendet i fråga, synes det i allmänhet gälla, att bestämmelserna i den engelska »common law», sådan denna var före 1753, äga gällande kraft, i den mån icke de särskilda staternas lagar *både* uttryckligen uppställa andra bestämmelser angående äktenskapets ingående, och också förklara, att dessa andra bestämmelsers åsidosättande medföra äktenskapets ogiltighet. Då nu åtminstone detta senare lär vara fallet med ett jämförelsevis litet antal stater, blir följden, att ingåendet af ett lagligt äktenskap i Förenta Staterna i allmänhet icke är underkastad någon bestämd form, utan att det härvidlag blott är samtycket, som är det väsentliga. Beträffande de stater, hvilkas lagar upptaga särskilda bestämmelser om äktenskapets ingående, vare sig då deras åsidosättande medföra äktenskapets ogiltighet eller icke, synes för öfrigt det fakultativa civiläktenskapet vara det vanliga.

Af det föregående framgår sålunda, att det fakultativa civiläktenskapet, sådant vi äro vana att fatta detta, d. v. s. såsom innebärande valfrihet mellan bestämdt fastställda religiösa eller borgerliga former, af hvilka endera måste iakttagas, icke finnes annat än i England. Det utmärkande för Skottlands och då i regel för Förenta Staternas lagstiftning i afseendet i fråga är näppeligen, att civiläktenskapet är fakultativt, utan det är en lika häpnadsväckande som förkastlig regel- och formlöshet med afseende på äktenskapets ingående.

Till den *tredje* gruppen d. v. s. till de länder, i hvilka kyrklig vigsel i regel är obligatorisk, men i hvilka civiläktenskapet förekommer såsom »Nothcivilehe», höra Österrike, Spanien och Portugal samt de tre skandinaviska länderna. I Österrike infördes civiläktenskapet genom en lag af d. 25 maj 1868 såsom subsidiär form för det fallet, att den präst, som skall förrätta vigseln, utan skäl eller af skäl, som den borgerliga lagen icke erkänner, vägrar att förrätta densamma. Genom en lag af d. 9 april 1870 inför-

des det äfven för det fallet, att kontrahenterna icke tillhöra något af staten erkänt religionssamfund. I Spanien och Portugal är kyrklig vigsel obligatorisk för landets katolska undersåtar, hvarvid dock i Spanien fordras, att viss borgerlig ämbetsman skall vara närvarande. I båda länderna är civiläktenskapet fakultativt för landets öfriga undersåtar. Hvad så slutligen angår de skandinaviska länderna, det vill här säga Danmark och Norge — förhållandena i Sverige skola vi sedermera något utförligare sysselsätta oss med — så infördes civiläktenskapet i Danmark genom en lag af den 13 april 1851. Enligt denna lag är fakultativt civiläktenskap tillåtet, dels då ingendera af kontrahenterna tillhör folkkyrkan eller af staten erkänt samfund med vigselberättigadt prästerskap, dels då kontrahenterna tillhöra olika trossamfund. Det anses också, att lagen äger sin tillämpning, då medlem af statskyrkan icke konfirmerats eller begått nattvarden. Då vi sade, att civiläktenskapet var fakultativt, måste vi dock här till föga en anmärkning. Kontrahenterna kunna få välja — om de nämligen kunna finna en präst, som vill viga dem. Prästerna äro emellertid icke skyldiga här till i de ofvan anförda fallen. Bestämmelserna i 1851 års lag gälla ännu. För närvarande står emellertid frågan om införande af allmänt civiläktenskap på dagordningen i Danmark. Regeringen förelade 1902—1903 års riksdag ett lagförslag angående införande af allmänt obligatoriskt civiläktenskap. Detta förslag antogs af Folketinget, men förkastades af Landstinget, som endast ville vara med om införande af fakultativt sådant. I Norge infördes civiläktenskapet genom dissenterlagen af d. 16 juli 1845. Denna har efterträddts af en lag af d. 27 juni 1891, nu delvis ändrad genom en lag af d. 27 juli 1896. Enligt bestämmelserna i dessa senare lagar är fakultativt civiläktenskap tillåtet vid giftermål mellan främmande trosbekännare (inklusive mosaiske sådana) och vid giftermål mellan sådan person och medlem af statskyrkan. Före 1896 var civiläktenskapet obligatoriskt vid giftermål mellan kristen och mosaisk trosbekännare. Genom lagen af 1896 åter likställdes mosaiska trosbekännare, liksom för öfrigt äfven unitarier, i alla afseenden med främmande kristna trosbekännare.

Vi öfvergå härmed till en framställning af civiläktenskapets framträdande i den svenska rätten.

I äldre tider och långt in på den kristna tiden ingicks äktenskapet hos oss, i öfverensstämmelse med vanlig germanisk rättsuppfattning, under civila former. Det blef visserligen så småningom vanligt, att prästerlig välsignelse begärdes, men denna var icke nödvändig för äktenskapets laglighet. T. o. m. 1571 års kyrkoordning, som dock påbjuder vigsel — man får nämligen enligt densamma icke »saklöst» fullborda äktenskapet, utan att vigsel ägt rum — torde näppeligen fatta vigseln såsom en nödvändig form för äktenskapets ingående. Uppfattningen af, att vigseln var detta, trängde emellertid så småningom igenom, och gjorde sig gällande i 1686 års kyrkolag liksom i 1734 års lag — för så vidt nämligen det var fråga om ett äktenskap med fulla rättsverkningar. För s. k. ofullkomnade äktenskap, från hvilka vi i den följande framställningen alldeles bortse, var formen äfven enligt dessa lagar civil. Bestämmelserna om, att kyrklig, det vill ju här i grund och botten säga statskyrklig vigsel, var enda formen för ett lagligt äktenskaps ingående, vållade med den tidens inskränkta religions- och samvetsfrihet tydligen inga stora svårigheter. Alla statens medborgare skulle ju enligt 1686 års kyrkolag bekänna sig till den evangeliskt-lutherska läran. Affall därifrån var underkastadt straff. Personer af annan kristen trosbekännelse, som kommo in i landet, tolererades endast under vissa villkor, och mosaiska trosbekännare fingo helt enkelt icke vistas inom riket. Men tiderna förändrades. Religions- och samvetsfrihetens princip vann allt mera och mera erkännande — så i Sverige genom 1779 års riksdagsbeslut och den i öfverensstämmelse med detta sig därefter utvecklande lagstiftningen. Mosaiska trosbekännare fingo härefter i allt större utsträckning komma in och bosätta sig i riket. De fingo dock — något som i detta sammanhang är af intresse — till att börja med icke gifta sig med andra än sina egna trosförvanter. Efter 1838 kvarstod dock hinder härvidlag endast beträffande giftermål med medlemmar af statskyrkan. Anhängare af främmande kristen tro,

hvilka förut inflyttat eller sedermera kommo in i landet, fingo nu också i det stora hela taget fritt utöfva sin religion. Slutligen fingo också bekännare af evangeliskt-lutherska läran ostraffadt af falla från densamma och t. o. m. bilda egna af staten erkända tros-samfund. Dessa rättigheter fingo de dock först den 23 okt. 1860 genom bl. a. utfärdandet af en dissenterlag af nyss nämnda datum. Under alla dessa förändringar stod emellertid kyrklig vigsel alltjämt kvar såsom formen för ett lagligt äktenskaps ingående. Det gällde blott nu, att den statskyrkliga vigseln icke längre var så enarådande. Genom antagandet af 1860 års dissenterlag hade man därvidlag kommit till den ståndpunkten, att vigseln fick, i det fallet att båda kontrahenterna tillhörde främmande religionssamfund, som var tillåtet, förrättas efter dess bruk. Om blott endera tillhörde sådant samfund, skulle vigseln vara statskyrklig.

Äfven den lagstiftning i hithörande frågor, till hvilken man vid denna tid hunnit fram, blef emellertid i längden ohållbar. Den innefattade dock *förbud för äktenskaps ingående* mellan statskyrkans medlemmar och mosaiska trosbekännare, *tvång* till statskyrklig vigsel för en del personer, som icke bekände sig till statskyrkans lära, och till *kyrklig* vigsel öfver hufvud taget för dem, hvilka mera eller mindre ställde sig främmande för all religion. Angreppen mot de bestående förhållandena uteblefvo icke heller.

Det första angreppet riktade sig då helt naturligt mot det förhållandet, som skarpast stod i strid med det genom utvecklingen förändrade uppfattningssättet. Detta var tydligen förbudet mot giftermål mellan mosaisk trosbekännare och medlem af svenska kyrkan. Med afseende på detta förbud är att märka, att det inträffat, att kongl. maj:t dispenserat från lagens bestämmelser i afseendet i fråga¹. Första gången det är bekant, att så skett, är år 1796. Den form, som i detta fall af kongl. maj:t så att säga tillskapades för ett dylikt äktenskaps ingående var fullt civil: upp-

¹ Se med afseende på detta och det närmast följande K. Olivecrona, Les Juifs en Suède au point de vue juridique et social. Bruxelles et Paris 1887, sid. 13, 14.

sättandet af ett skriftligt bevittnadt kontrakt om äktenskapets ingående, hvilket kontrakt därefter skulle inlämnas till magistraten för att intagas i dess protokoll. Dylik dispens synes hafva medgifvits mera än en gång. På den vägen hvarken ville eller kunde man emellertid fortsätta. Då det därför år 1861 inträffade, att kongl. maj:t fick anledning att åter sysselsätta sig med frågan om ett dylikt giftermål, tog regeringen själf saken i sin hand och lät utarbета ett lagförslag, i hvilket förbudet mot giftermål mellan mosaisk trosbekännare och medlem af svenska kyrkan upphäfdes, och borgerlig vigsel upptogs såsom form för sådant äktenskaps ingående liksom för ingående af äktenskap mellan mosaisk trosbekännare och medlem af annat främmande i riket tillåtet religionssamfund. Detta lagförslag förelades 1862—1863 års riksdag. Med afseende på den behandling lagförslaget undergick i statsrådet och i högsta domstolen, innan det öfverlämnades till riksdagen, vilja vi blott påpeka, att justitie statsministern de Geer, till hvilken då äfven öfriga medlemmar af regeringen synas hafva slutit sig, ansåg civiläktenskapets införande såsom en nödvändig följd af tillåtelsen till äktenskap mellan kristen och mosaisk trosbekännare. Att påbjuda statskyrklig vigsel, må vara efter något ändradt formulär, skulle enligt de Geer innebära en »tvångsåtgärd» mot prästerskapet. Högsta domstolens majoritet (4 mot 3) höll för sin del åter på denna senare utväg. Då lagförslaget i och för remiss till utskott föredrogs i de särskilda stånden, uppträdde i präteståndet nuvarande biskop Rundgren med ett anförande, hvilket han yrkade skulle åtfölja remissen till utskottet, och i hvilket han, förutom då att han protesterade mot den okristliga princip, som genomgick hela förslaget, förklarade, att redan den omständigheten, att den föreslagna förändringen innebure uti sig nödvändigheten att införa civiläktenskapet, borde tala däremot. I Rundgrens anförande instämde flere af präteståndets ledamöter. Af lagutskottets majoritet — tre af utskottets prästerliga ledamöter reserverade sig mot detsamma — blef förslaget mottaget med sympati, och förklarade denna majoritet, hvad särskildt formen för dylika äktenskaps ingående beträffar,

att den vore »en så gifven följd af tillåtelsen till samma äktenskap, att någon tvekan därutinnan ej torde uppstå». Då lagförslaget förekom till behandling hos de särskilda stånden, visade det sig, hvad först ridderskapet och adeln beträffar, att detta stånd alls icke hade något emot, att förbudet mot giftermål mellan kristen och mosaisk trosbekännare upphäfdes, men att det just var frågan om införandet af civiläktenskap i den svenska rätten, hvilket väckte dess betänkligheter. Ett betydande antal talare uppträdde häremot. Man föreslog i stället vanlig statskyrklig vigsel såsom i 1860 års dissenterlag, vigsel efter ändradt formulär eller dubbla vigslar. När allt kom till allt antog emellertid adeln förslaget och det med stor majoritet (87 mot 48, som yrkade återremiss). Äfven borgare- och bondeståndet antogo lagen — och det utan att en enda röst höjde sig mot den föreslagna formen för de i fråga varande äktenskapens ingående. Då sålunda tre stånd antagit lagförslaget, blef det utan betydelse, att prästeståndet — efter ett anförande af Rundgren, i hvilket flere af ståndets ledamöter instämde — återremitterade det samma till utskottet.

Genom antagandet af K. F. ang. giftermål emellan kristen och mosaisk trosbekännare d. 20 jan. 1863 hade civiläktenskapet vunnit inträde eller, bättre uttryckt, *åter* vunnit inträde i den svenska rätten, men det hade dock härmed blott upptagits såsom form för ingående af äktenskap mellan *kristen* trosbekännare å ena sidan och *icke-kristen*, det vill här säga mosaisk trosbekännare, å den andra.

Härvid kunde utvecklingen emellertid icke stanna. Det var nämligen, som redan antydts, icke blott det förhållandet, att vissa personer icke kunde ingå äktenskap med hvarandra, som gifvit upphof till missförhållanden, hvilka endast införandet af civiläktenskapet lämpligen kunde afhjälpa. Äfven det förhållandet i och för sig, att personer, som fingo ingå äktenskap med hvarandra, icke fingo göra det annat än under *statskyrkliga* eller *kyrkliga* former öfver hufvud taget, kändes på flere håll tryckande, och — det är att märka — tryckande icke blott för vissa slag af nupturienter, utan

i vissa fall också för en icke ringa del af det tjänstgörande prästerskapet. Om vi emellertid bortse från en motion vid 1862—1863 års riksdag af S. Creutz angående införande af allmänt obligatoriskt civiläktenskap — en motion, som lagutskottet affärdade tämligen kort med förklaring, att en dylik utsträckning af civiläktenskapet icke blott icke vore af behovet påkallad, utan skulle mötas med ovilja af en tämligen kompakt opinion, och som utan debatt och votering afslogs af alla fyra stånden — förekom frågan om utsträckning af civiläktenskapet först efter representationsförändringens genomförande. Strax därefter började emellertid tämligen samtidigt från olika håll och af olika anledningar sträfvanden att göra sig gällande, hvilka antingen direkt gingo ut på civiläktenskapets införande i åtminstone vissa fall eller ock på åtgärder, hvilka i sina konsekvenser måste leda till detta. Dessa sträfvanden utgingo dels från lekmannahåll och dels från kyrkligt håll. Det som gaf anledning till angreppena från lekmannahåll var då, dels det redan ofvan omnämnda förhållandet, att dissenters enligt 1860 års förordning i åtskilliga fall voro skyldiga att underkasta sig statskyrklig vigsel, dels bestämmelsen i kyrkolagen 15: 11, enligt hvilken trolofning icke kunde ingås, det ville enligt prästerskapets uppfattning säga lysning icke erhållas af den, »som icke kan Luthers katekes och hafver begått Herrans nattvard». Skälet till, att man så starkt började angripa denna senare bestämmelse var, att det visat sig, att anhängarne af från statskyrkan afvikande trosbekännelser på grund bl. a. af vissa bestämmelser i dissenterlagen i så ringa grad begagnade sig af den rätt, de 1860 fått, att utträda ur statskyrkan och bilda egna trossamfund. Detta var alldeles särskildt fallet med de i Sverige talrikt förekommande s. k. baptisterna. Det förhållandet, att dessa icke ville utträda ur kyrkan, men icke heller ville underkasta sig dop och nattvardsgång enligt de för statskyrkan gällande bestämmelserna därom, hade på grund af ofvan anförda stadgande i kyrkolagen till följd, att de blefvo förhindrade att ingå lagliga äktenskap. De förforo därför så, att de i släktingars och trosförvantes närvaro ingingo en slags äkten-

skaplig förbindelse, hvilken, om den ock af kontrahenterna betraktades såsom moraliskt bindande, dock saknade all laglig grund. Sträfvandena att ändra de bestående bestämmelserna om formen för äktenskaps ingående, kommo emellertid, som nämnts, icke blott från lekmannahåll och skedde icke blott af nu nämnda anledningar. Det uppstod redan vid denna tid en rörelse bland en del af prästerskapet, hvilken gick ut på, att prästerna skulle, såsom man då ville, förbjudas att i vissa fall i strid med Matth. 19: 9 viga fränskild person.

Målsmän för de tre nu framställda särskilda sträfvandena framträdde redan vid 1867 års riksdag och 1868 års kyrkomöte. Vid nyssnämnda riksdag väckte nämligen L. J. Hierta en motion om införande af fakultativt civiläktenskap för alla svenska medborgare eller åtminstone för sådana personer, hvilka tillhörde erkänt främmande religionssamfund eller företedde intyg från pastor i den statskyrkliga församling, till hvilken de hörde, att de framhärdate i öfvertygelse, som afveke från den evangeliskt-lutherska läran, ehuru de af en eller annan anledning icke blifvit upptagna i annat inom riket tillåtet religionssamfund¹. Vid det året därpå sammanträdande kyrkomötet väckte vidare P. P. Waldenström förslag om en skrifvelse till kongl. maj:t i syfte att få till stånd en sådan lagändring, att vigsel i vissa fall icke skulle tillkomma fränskild person. Alla dessa angrepp på de bestående förhållandena kastades emellertid tillbaka utefter hela linjen och det såväl af vederbörande utskott som af majoriten i riksdagens båda kamrar och på kyrkomötet. Hvad införandet af allmänt fakultativt civiläktenskap beträffar, så funnes däraf, sades det, intet mera allmänt behof; hvad beträffar fakultativt civiläktenskap i vissa fall för dissenters, så hade intet i riket tillåtet dissentersamfund en sådan uppfattning af vigseln, att det kunde innebära något samvetstvång för dess

¹ Vid samma riksdag väcktes också en motion af A. W. Uhr, hvilken motion i viss mån hade i sikte afhjälpan det af samma missförhållanden, som Hiertas motion egentligen hade. Uhrs yrkande gick dock icke ut på införande af civiläktenskap, utan på upphäfvande af de bestämmelser, på grund af hvilka dop och nattvardsgång blefvo villkor för bekommande af vissa världsliga fördelar.

medlemmar att i vissa fall underkasta sig statskyrklig sådan, och detta gällde i ännu högre grad om de bekännare af främmande troslära, hvilka ännu kvarstode inom kyrkan; hvad slutligen beträffar yrkandet, att vigsel i vissa fall ej skulle tillkomma fränskild person, så ansågs det, att samhället ej kunde ändra sina lagar blott på grund af ett fåtals samvetsbetänkligheter att åtlyda dem. Under motståndet mot denna sistnämnda reform låg dock tydligen till stor del fruktan för civiläktenskapets vidare införande. Om nu också, som sagdt, alla dessa olika sträfvanden tillbakakastades, så var det dock tydligt, att det fanns ett och annat i desamma, hvilket vunnit en icke obetydlig anklang. Mot lagutskottets betänkande vid 1867 års riksdag hade icke mindre än 8 ledamöter reserverat sig. Dessas sympatier samlade sig i det stora hela taget kring införande af civiläktenskap vid giftermål mellan personer af olika trosbekännelser liksom vid äktenskaps ingående i det fallet, att båda kontrahenterna (eller endera af dem), ehuru de kvarstodo i statskyrkan, icke döpts eller begått nattvarden i öfverensstämmelse med denna kyrkas fordringar. Dessa reservanter vunno också åtskilliga anhängare i kamrarna. Det var också det första af de två ofvan nämnda af reservanterna med sympati mottagna sträfvandena, hvilket gaf upphof till det nästa steg, som den lagstiftande makten tog, i fråga om civiläktenskapets införande. Detta steg togs i samband med antagande af en ny dissenterlag. Förslag härom, som varit före både vid 1868 och 1869 års riksdagar, blef sistnämnda år af riksdagen antaget, kunde emellertid då, alldenstund vissa punkter i förslaget först måste underställas kyrkomötet, icke sanktioneras, återkom därför såsom kongl. proposition vid 1873 års riksdag och blef då ånyo af riksdagen antaget. Hvad beträffar den punkt i detta förslag, som här intresserar oss, nämligen införandet af civiläktenskap i vissa fall vid giftermål mellan dissenters, eller mellan sådan person och medlem af svenska statskyrkan, så gaf denna frågas ordnande upphof till flera olika förslag och åtskilligt debatterande vid 1868 och 69 års riksdagar. Det framgår af förhandlingarne, att man nu — alldeles som adeln vid 1862—63

års riksdag — i allmänhet i princip starkt höll på, att äktenskapets ingående skulle ske genom en religiös akt. Detta vore en djupt rotad uppfattning hos svenska folket och äktenskapet vore, framhölls det från visst håll, en institution med hufvudsakligen religiöst, etiskt ändamål. Det höjdes för öfrigt röster mot, att civiläktenskapet skulle införas ens för något af de ifråga varande fallen, just af fruktan för att allmänt civiläktenskap därigenom skulle smyga sig in hos oss, och särskildt höjdes många röster mot, att medlem af svenska statskyrkan ens vid giftermål med främmande trosförvant skulle få ingå civiläktenskap. Å andra sidan framhölls, att det obestriddigen vore ett samvetstväng att göra vigsel af visst slag till en obligatorisk form vid giftermål mellan medlemmar af olika trossamfund, och det äfven för det fallet, att ett af dessa samfund vore statskyrkan. Anhängarne af denna senare åsikt segrade också, och resultatet blef, som bekant, att fakultativt civiläktenskap infördes för det fallet, att kontrahenterna voro af olika religionsbekännelser, då nämligen åtminstone en af dem tillhörde svenska statskyrkan eller främmande trossamfund med vigselberättigadt prästerskap, samt obligatoriskt civiläktenskap för det fallet, att ingendera tillhörde statskyrkan eller trossamfund af nyss angifven beskaffenhet.

Genom antagandet af K. F. ang. främmande trosbekännare och deras religionsöfning d. 31 okt. 1873 och den i samband därmed stående K. F. af samma datum ang. ändring i vissa delar af kyrkolagen, hade civiläktenskapet vunnit insteg i svensk rätt också vid ingående af äktenskap *kristna trosbekännare sins emellan* och det t. o. m. i det fallet, att den ena af dem var medlem af svenska kyrkan.

Sedan nu frågan om civiläktenskapets införande för de främmande kristna trosbekännare, hvilka utträdt ur statskyrkan, funnit sin lösning — och det hade den, hvad riksdagen beträffar, ju egentligen gjort redan 1869 — började frågan om formen för de personers äktenskap, hvilka, fast de ännu kvarstodo i statskyrkan, likväl afveko från hennes lära, att allt mera träda i förgrunden. Visser-

ligen väcktes redan vid 1869 års riksdag en motion af C. J. Grafström om allmänt fakultativt civiläktenskap — motionen afstyrktes af lagutskottet och afslogs utan debatt af båda kamrarna — hvilken icke synes stå i något närmare samband med sträfvandet att förbättra de inom statskyrkan kvarstående främmande trosbekännarnes ställning, men detta är blott ett enastående fall. De mera systematiska försöken att i större eller mindre utsträckning införa civiläktenskapet hade vid denna tid afhjälpan det af dessa trosbekännarnes svåra ställning i sikte. Den person, som gjorde sig till målsman för sträfvandena i fråga, var den redan från 1867 års riksdag kände A. W. Uhr. Uhr framträdde med motioner i hithörande frågor vid 1871, 1872, 1873 och 1876 års riksdagar. Vid de två förstnämnda riksdagarna yrkade han ändring i de bestämmelser i kyrkolagen (15: 11; 3: 2), hvarigenom dop och nattvardsgång gjordes till villkor för världsliga fördelar samt — 1871 dock blott om nu nämnda yrkande icke bifölles — införande af allmänt fakultativt civiläktenskap. Då emellertid hans yrkande om ändring af de angifna bestämmelserna i kyrkolagen möttes med ett påpekande af, att det vore olämpligt att röra vid speciella bestämmelser i nämnda lag, alldenstund den i sin helhet för det dåvarande var under revision, inskränkte han sig vid 1872 och 1876 års riksdagar till att blott yrka införande af allmänt fakultativt civiläktenskap. I sitt yrkande om civiläktenskaps införande understöddes han för öfrigt vid 1873 års riksdag genom en af O. B. Olsson väckt motion, som dock innehöll ett yrkande af mera begränsad omfattning. Hvad nu dessa motioners öde beträffar, så var det tämligen oblidt. Lagutskottet afstyrker dem regelbundet med i det stora hela taget samma motivering, som det afstyrkt föregående motioner af samma beskaffenhet: något behof föreläge icke. Första kammaren afslår dem utan debatt och votering. I andra kammaren förekommer en kortare debatt 1872 — men kammaren är ointresserad och halfva antalet af dess ledamöter frånvarande, såsom ett par talare klaga öfver. För öfrigt går där till alldeles som i den första. Detta dock blott till 1876. Då blir motionens öde än oblidare i andra

kammaren. Då inlägger nämligen sedermera biskop Strömberg sin reservation mot de tendenser, som den är uttryck för, redan vid remissen till utskottet, och då förekommer en längre debatt i kammaren, hvilken debatt dock blott visar, att motståndet mot motionen är stort. Den afslås också nu som förut utan votering.

Men missförhållandena i landet stodo kvar. Baptisternas antal ökades och därmed också antalet af de af dem ingångna olagliga förbindelserna. Petitioner om det s. k. konfirmationstvängets afskaffande inlämnades till regeringen. Slutligen blef man rädd. Vid 1878 års riksdag lågo på kamrarnes bord två motioner, hvilka afsågo att afhjälpa de i fråga varande missförhållandena. Vid 1879 års riksdag lågo där fyra. Af dessa motioner var det dock blott en vid 1878 års riksdag — den väcktes af biskop Grafström — och två vid 1879 års riksdag — den ena likaledes väckt af Grafström, den andra af S. Axell, med hvilken A. Hedin förenade sig — hvilka uttryckligen gingo ut på införande af civiläktenskap för de rådande missförhållandenas afhjälpande. I dessa motioner yrkades sålunda i det stora hela taget — yrkandena voro ju något olika affattade — att om den, som icke döpts och konfirmerats, eller begått nattvarden på sätt svenska kyrkan gillade, ville ingå äktenskap, så skulle detta ske inför borgerlig myndighet. I andra motioner yrkades blott skrifvelse till kongl. maj:t i syfte att få en lag till stånd, genom hvilken möjlighet bereddes dylika personer att ingå äktenskap, och öfverlämnades det åt kongl. maj:t att föreslå formen härför, och i åter andra yrkades, att bestämmelsen i kyrk. l. 15:11 om konfirmation och nattvardsgång såsom villkor för trolofnings ingående skulle upphävas. 1878 tillstyrkte lagutskottet införande af civiläktenskap för här i fråga varande fall, och gick andra kammaren åtminstone så långt, att den beslöt en sådan skrifvelse till kongl. maj:t som ofvan angifvits. Detta andra kammarens beslut afsåg dock blott att vara en opinionsyttring. Första kammaren hade nämligen redan då utan votering afslagit saken. 1879 antogo emellertid båda kamrarna ett skrifvelseförslag, hvori begärdes utarbetande af en lag om civiläktenskap för här i

fråga varande fall. 1880 kom kongl. proposition i ämnet, och antogo då båda kamrarna för sin del en lag, hvari stadgades, att om den, som ej blifvit döpt eller icke inom svenska kyrkan begått nattvarden, men icke heller tillhör främmande trossamfund, vill ingå äktenskap, må det avslutas inför borgerlig myndighet.

Detta är emellertid blott de yttre konturerna af de händelser, som föregingo antagandet af 1880 års lag. Nu några ord om innehållet af de debatter, hvilka föregingo detta antagande. Det är tydligt, att då man väl kommit öfver likgiltighetens stadium och fann, att det var fråga om allvar, anhängarne och motståndarne till reformen starkt skulle drabba samman. Det var ju påtagligt, att nu gälde det att föra in civiläktenskapet bland dem, som åtminstone till det yttre tillhörde statskyrkan. Det framhölls därför också starkt, särskildt vid 1880 års riksdag, af Erik Sparre, K. H. Rundgren m. fl., att nu stod man vid skiljovägen. Antoges det föreliggande förslaget, så hade man slagit upp dörren för allmänt civiläktenskaps införande. Den omständigheten, att man hade detta klart för sig, gjorde också, att motståndarne till förslaget redan nu i icke ringa grad drogo i fält med, hvad de ansågo tala mot civiläktenskap öfver hufvud taget. De framhöllo — något som ju delvis redan vid föregående tillfällen skett — att äktenskapet hufvudsakligen vore af sedlig och religiös natur och därför också borde ingås under religiösa former. Att härvid införa den borgerliga formen skulle mera eller mindre hafva till följd, att det i allmänna uppfattningssättet kom att likställas med ett hvilket som helst annat kontrakt. Detta skulle verka till skada både för äktenskapets karaktär och bestånd och därmed ock såväl för den allmänna sedligheten som för det uppväxande släktet. Erfarenheten från de länder, i hvilka civiläktenskapet införts, vore icke god. Äktenskapets hälgd vore där undergräfd. Dessutom strede det mot svenska folkets uppfattning, att äktenskapet skulle ingås annat än i kyrklig form. Då så vore fallet, behöfde icke heller majoriteten vika, för hvad en liten försvinnande minoritet önskade. Denna minoritet finge finna sig eller också utträda ur kyrkan. Dessutom anfördes mot själva

det föreliggande lagförslaget, att man genom dess antagande redan nu icke blott skulle införa civiläktenskap för dem, som af samvetsbetänkligheter icke ville underkasta sig uppfyllandet af de villkor, som statskyrkan uppställde för ett lagligt äktenskaps ingående, utan också för dem, som af andra anledningar icke ville underkasta sig detta, och det vore icke meningen.

Hvad nu reformens anhängare beträffar, så är att märka, att bland dem nog funnos flere, som voro för införande af allmänt civiläktenskap. Så exempelvis Ch. Dickson, som var för allmänt obligatoriskt civiläktenskap, dock blott såsom framtidssak, och Carl Ifvarsson m. fl., hvilka voro för fakultativt sådant. Men reformens anhängare bestodo icke blott af personer med sådana åsikter. Till dem hörde också de, hvilka voro afgjorda motståndare till allmänt civiläktenskap, men som ansågo, att de föreliggande förhållandena nödvändiggjorde civiläktenskaps införande för det i fråga varande speciella fallet. Detta hade till följd, att anhängarne af reformen mindre rörde sig med skälen för civiläktenskap öfver hufvud taget än med skälen för civiläktenskap i detta speciella fall. Visserligen anfördes redan nu, att äktenskapet vore en hufvudsakligen borgerlig institution med viktiga borgerliga rättsverkningar, hvilken därför också helt naturligt borde ingås under borgerliga former, samt att denna äktenskapets karaktär stod i öfverensstämmelse med Luthers egen uppfattning af detsamma. Mest framhöll man emellertid, att man i sedlighetens och ordningens namn icke kunde låta förhållandena förblifva, sådana de voro. De talrikt förekommande olagliga förbindelserna undergräfvade äktenskapets hälgd vida mera, än något civiläktenskap kunde göra, och det vore icke staten värdigt att drifva människor till ingåendet af dylika förbindelser eller till ett tillgripande af formerna för s. k. ofullkomnade äktenskap. Refrängen på anförandena var vanligen: något *måste* göras. Och lagen antogs.

Genom antagandet af K. F. angående äktenskaps afslutande i visst fall inför borgerlig myndighet d. 15 Okt. 1880 hade civil-

äktenskapet också gjort sitt inträde bland dem, som åtminstone till det yttre voro *medlemmar af svenska statskyrkan*.

Innan vi lämna tiden före 1880, skulle vi vilja nämna, att vid 1873 och 1878 års kyrkomöten motioner väcktes om ändring af kyrk. l. 15: 11 i syfte, att konfirmation och nattvardsgång icke vidare skulle blifva villkor för äktenskaps ingående. Vi nämna detta här — såsom icke afseende införandet af civiläktenskap höra dessa motioner ju egentligen icke hit — af den anledningen, att de vid sin behandling på kyrkomötena gäfvo upphof till ganska märkliga yttranden från kyrkligt håll angående just civiläktenskapet. Så yttrade vid 1873 års kyrkomöte teologie professor Cl. Warholm, att han för sin del ville hafva förklaradt, »att den evangeliskt-lutherska kyrkan såsom sådan icke hyser någon fruktan för civiläktenskapet». Kyrkans medlemmar skaffade sig nog vigsel ändå, och därtill komme, att vigseln ursprungligen och länge alls icke varit något för äktenskapets ingående nödvändigt. Uppfattningen syntes också på flere håll vara, att den väg, man hade att gå för att undanröjda de med bestämmelsen i kyrk. l. 15: 11 förenade svårigheterna, icke vore att ändra denna bestämmelse, utan att, såsom ju också skedde 1880, införa civiläktenskap för de personer, hvilka undandrogo sig konfirmation och nattvardsgång. Man ansåg dock, att initiativet härtill icke borde utgå från kyrkligt håll. Samma karaktär som 1883 års kyrkomöte hade i det stora hela taget också det år 1878 sammanträdande.

Efter 1880 inträdde några års lugn. Detta varade dock icke länge. Med afseende på den utveckling, som följer efter 1880, då ju äfven det andra af de redan på 1860-talet framträdande missförhållandena, hvilka påkallade civiläktenskapets införande, blifvit afhjälpt, är att märka, att man först och främst kan iakttaga en i styrka mera och mera tilltagande rörelse för införande af allmänt fakultativt — endast en gång, 1887, yrkades obligatoriskt — civiläktenskap, eller, hvilket ju kommer detta nära, för sådant civiläktenskap för statskyrkans medlemmar. Denna rörelse utgår tydligen från frireligiöst håll och har vid sitt allra första framträdande

nog hufvudsakligen deras intresse i sikte, hvilka, ehuru religiöst intresserade, vilja befrias från beroendet af *statskyrkans* prästerskap. Den tager emellertid allt mera och mera äfven hänsyn till deras intresse, hvilka, såsom stående mera eller mindre främmande för all religion, icke heller vid sitt äktenskaps ingående vilja hafva något med *religiösa* ceremonier öfver hufvud taget att göra. Till denna senare hänsyn drefs och drifves — vi påpeka, att vi nu sysselsätta oss med en ännu icke afslutad rörelse — denna rörelse utom då af intresse för tanke- och samvetsfrihet äfven därför, att erfarenheten visade, att dessa för allt religiöst främmande personer började så starkt reagera mot att underkasta sig kyrklig vigsel, att de antingen sökte att på ett eller annat sätt kringgå lagens bestämmelser härom¹ eller ock ibland under själfva vigselakten vägrade att rätta sig efter vigselceremoniens fordringar. Hänsyn till dessa förhållanden innebar för öfrigt naturligtvis icke blott hänsyn för nupturienternas uppfattning och känslor, utan också för den tjänstgörande prästens. Den nu påpekade mera allmänna och omfattande rörelsen sekunderades och sekunderas, hvad då utsträckt införande af *civil*äktenskap beträffar, i viss mån af en, må vara mera sporadiskt framträdande, rörelse från rent kyrkligt håll, hvilken går ut på att i då kyrkligt intresse få »nödciviläktenskapet» utsträckt till flera fall. De intressen, som ligga till grund för denna senare rörelse, äro då, dels det redan förut framträdande, att prästerskapet måtte befrias från att i vissa fall viga frånskild person, dels det nyss påpekade, att prästerskapet både för sin egen och kyrkans värdighets skull måtte befrias från att tvinga för dem heliga handlingar på personer, som undanbedja sig desamma. Den ofvan påpekade mera allmänna och omfattande rörelsen sekunderades, hvad då dess fordran på *fakultativ* form beträffar, mera och mindre afsiktligt — i vissa fall var det samme målsman för båda

¹ Detta plägade och plägar dels och vanligen ske så, att den ena af kontrahenterna anmäler sitt utträde ur kyrkan och sitt öfvergående till visst annat trosamfund, utan att sedan verkligen ansluta sig till detta, dels om ock mera sällan så, att kontrahenterna begagna sig af formerna för ett ofullkomnadt äktenskaps ingående.

rörelserna — också af en rörelse, som gick ut på att förskaffa de personer, hvilka enligt 1880 års lag endast voro hänvisade till borgerlig vigsel, rätt att under vissa förutsättningar kunna erhålla kyrklig sådan.

Då nu de direkta eller indirekta försök, som utgå från rent kyrkligt håll, och som afse att till ännu flere fall utsträcka användningen af »nödciviläktenskapet», dels äro de, som efter antagandet af 1880 års lag först framträda, dels — just därför att de blott afse utsträckt användning af »nödciviläktenskapet» — äro de, som stå den föregående tidens sträfvanden närmast, skola vi först fästa oss vid dem. Dessa försök börja redan vid 1883 års kyrkomöte och gå då ut på att i vissa fall befria prästerskapet från skyldigheten att viga frånskild person. De motioner, som då i detta syfte väcktes af N. Lövgren och W. Rudin och som tydligen, äfven efter hvad motionärerna insågo, hade civiläktenskapets införande för dessa fall till följd, afstyrktes af kyrkolagsutskottet och väckte stark opposition på själfva kyrkomötet. Frånsedt nu, att innebörden af de bibelställen, motionärerna stödde sig på, var föremål för olika åsikter, häfdades det först och främst och detta snart sagdt enhälligt, att det icke kunde lämnas prästerskapet fritt att efter egen subjektiv uppfattning viga eller icke viga. Detta skulle dela dem i »samvetsömma» och »mindre samvetsömma» präster. Här kunde således blott blifva fråga om förbud att viga. Ett sådant förbud skulle åter, förklarade reformens motståndare, hafva till följd, att statens och kyrkans lagstiftning med afseende på äktenskaps ingående skulle komma i öppen strid med hvarandra. Här vore det nämligen fråga om införande af borgerlig form för ett äktenskap, som kyrkan sköt ifrån sig och kallade för ett brott, under det att den borgerliga lagen tillät det. Detta åter skulle hafva till följd, att statens och kyrkans lagstiftning med afseende på äktenskaps ingående skulle komma att gå i sär och det allmänna civiläktenskapet införas, något som icke vore önskvärdt. Å motsidan framhölls, att konsekvenserna fingo blifva hvilka de ville: bibelordet stode fast. Dessutom vore här i grund och botten blott fråga om att utsträcka »nödcivil-

äktenskapet» till ännu ett fall, och från visst håll framhölls, att ett allmännare införande af civiläktenskapet ändå icke kunde förekommas. Lövgrens förslag, dock så ändradt, att prästerskapet i vissa fall icke] skulle tillåtas viga frånskild person, segrade vid voteringen med två rösters majoritet (29 mot 27). Ännu en gång nämligen vid 1898 års kyrkomöte har denna fråga varit före — då på grund af motion väckt af domprosten J. Personne. Kyrkolagsutskottet afstyrkte motionen äfven denna gång och gjorde det af ungefär samma skäl, som framställdes mot saken vid 1883 års kyrkomöte, och utskottets betänkande bifölls nu af kyrkomötet med 35 röster mot 16. Vid 1898 års kyrkomöte väcktes vidare af samme motionär en motion, som afsåg att tillgodose det andra af de ofvan angifna intressena, som äfven många präster hade att i vissa fall få den obligatoriskt kyrkliga vigseln upphäfd, nämligen det intresse, som låg däri, att de icke skulle vara skyldiga att tvinga för dem heliga handlingar på personer, som ville undandraga sig desamma och mera eller mindre visade sig förakta dem. Motionärens yrkande gick därför ut på en sådan lagändring, att personer, som, ehuru de till det yttre kvarstodo inom kyrkan, dock på grund af öppet uttalad fientlighet mot kristendomen och kyrkan förklarade sig icke vilja erhålla vigsel, måtte få sig medgifven rätt att ingå borgerligt äktenskap. Kyrkolagsutskottet afstyrkte motionen, dels på grund af formella skäl — de uppställda villkoren för rätt till civiläktenskap voro så affattade, att bifall till motionen faktiskt skulle medföra införande af allmänt fakultativt civiläktenskap — dels af skäl, som träffade motionens syfte. Det fanns nämligen, sade utskottet bl. a.¹, intet behof af en dylik reform. Kyrkans värdighet eftersattes icke, genom att prästerskapet finge meddela vigsel, äfven då kontrahenterna icke uppskattade densamma, och det innebure, hvad då kontrahenterna beträffar, icke något samvetstvång att underkasta sig en af lag föreskrifven form. I allt fall kunde staten icke göra en eftergift för ett fåtals subjektiva uppfattning. Biskop M. Johansson och dåvarande landshöfding K. S. Husberg reserverade sig. Den förre

¹ Se för öfrigt nedan sid. 27.

tillstyrkte motionen, den senare var åtminstone vän af dess syfte. Vid debatten på kyrkomötet uttalades från mera än ett håll sympati icke blott för motionen eller dess syfte, utan ock för införande af allmänt civiläktenskap af ett eller annat slag — detta senare uttryckligen bland annat från motionärens sida. Utskottets hemställan bifölls emellertid utan votering.

Bredvid nu dessa mera sporadiskt framträdande försök att i rent kyrkligt intresse utsträcka »nödciviläktenskapet» till flere fall gick och går en mera omfattande och mera systematiskt drifven rörelse för införande af snart sagdt allmänt fakultativt civiläktenskap. Denna rörelse tager sin början vid 1885 års riksdag genom en ² af A. J. Ekman väckt motion om införande af fakultativt civiläktenskap för hvarje medlem af svenska statskyrkan. Den afbrytes, om man så vill, vid 1887 års riksdag så till vida, som samme motionär då — särskildt på grund af det motstånd, som själfva den fakultativa formen väckt — föreslår införande af allmänt obligatoriskt civiläktenskap. Den fortsättes åter vid riksdagarna 1890, 1891, 1892, 1896, 1898, 1900 och 1903 genom motioner väckta, till och med 1900, af P. P. Waldenström samt 1900 och 1903 af J. Byström. Waldenström yrkade i regel fakultativt civiläktenskap blott för statskyrkans medlemmar, 1898 dock för alla svenska medborgare. Byström yrkade 1900 fakultativt civiläktenskap för alla svenska medborgare, 1903 åter — för att komma i öfverensstämmelse med lagutskottets hemställan vid 1900 års riksdag — endast för de personer, hvilka för närvarande vid sitt äktenskaps ingående uteslutande äro hänvisade till vigsel inom svenska statskyrkan eller främmande trossamfund ¹.

Hvad nu dessa motioners öden beträffar, så gäller, att de

¹ Denna motions antagande skulle sålunda hafva till följd, att ingen kyrklig vigsel vidare skulle vara obligatorisk, under det att borgerlig vigsel fortfarande skulle vara det vid ingående af äktenskap mellan kristen och mosaisk trosbekännare, och mellan kristna trosbekännare sins emellan, då ingendera tillhör trossamfund med vigselberättigadt prästerskap (statskyrkan häri inbegripen), eller då en af kontrahenterna (eller båda) icke kan uppfylla fordringarna i den nedan anförda lagen af den 13 maj 1898.

mottagas med föga sympati eller med likgiltighet af såväl lagutskottet som kamrarne, särskildt då den första, de vinna emellertid flere och flere anhängare, dessa komma slutligen i majoritet, först i andra kammaren, så i lagutskottet och så — ja, längre än så hafva de sträfvanden, som dessa motioner äro uttryck för ännu icke kommit. I öfverensstämmelse med hvad nu sagts, gäller sålunda, att motionerna i fråga 1885, 1887¹ och 1890 enhälligt afstyrkes af lagutskottet, samt afslås af båda kamrarna — af den första utan debatt² och votering — af den andra efter debatt, men åtminstone 1890 utan votering³. Vid 1891, 1892, 1896 och 1898 års riksdagar afstyrker lagutskottet fortfarande motionerna, men med resp. 3, 5, 6, 7 reservanter. Första kammaren afslår dem fortfarande utan — så när som på några få anföranden vid 1891 års riksdag — debatt och votering. Andra kammaren bifaller nu motionerna med i regel stigande majoriteter (resp. 104 mot 74; 104 mot 91; 113 mot 87; 127 mot 81). Vid 1900 års riksdag tillstyrker utskottet — dock med sju reservationer — den af J. Byström väckta motionen med då de ofvan nämnda förändringarne, som motionären sedan lät den undergå till 1903 års riksdag. Detta tillstyrkande upprepar utskottet vid sistnämnda riksdag, nu med tre reservationer. Vid de två sistnämnda riksdagarne debatterar första kammaren frågan och voterar också om densamma, men afslår utskottets tillstyrkande hemställan med resp. 70 röster mot 28 och 72 mot 32. Andra kammaren bifaller vid dessa två riksdagar utskottets hemställan, 1900 utan debatt och votering och 1903 med en kort debatt, men fortfarande utan votering.

Vid denna långa följd af riksdagar, vid hvilka frågan om införande af snart sagdt då allmänt fakultativt civiläktenskap varit före, hafva naturligtvis alla »för» och »mot» beträffande frågan

¹ Vi erinra om, att motionen då gick ut på införande af allmänt *obligatoriskt* civiläktenskap.

² 1887 förekom *ett* anförande. S. A. Hedlund talade då för fakultativt civiläktenskap.

³ 1885 (fakult.) rösta 63 för motionen och 109 mot densamma, 1887 (oblig.) rösta 49 för motionen och 114 mot densamma.

såväl om *civil*äktenskap som om *fakultativt* sådant satts på sin spets. För då införande af allmänt *civil*äktenskap har anförts, att detta vore en naturlig konsekvens af grundsatsen om religions- och samvetsfrihet. Endast då staten åtminstone gaf rätt till användandet af en af all religion oberoende form för äktenskapets ingående, kunde hvarje öfvertygelse med afseende på det religiösa vinna tillbörlig respekt, ty då berodde det blott på kontrahenterna själfva, om något religiöst element skulle förekomma därvid, och i så fall, af hvad beskaffenhet detta skulle vara. Allt tvång vid företagandet af en religiös akt betoge för öfrigt denna dess värde och dess goda inverkan på dem, som vore föremål för tvånget. Tvånget förde med sig skrymteri och osanning och kunde i ytterlighetsfallen göra vigseln till ett pinsamt gyckelspel. En högtidlig form för äktenskapets ingående kunde man få ändå, och i allt fall vore den garanti, man i själfva formen för äktenskapets ingående sökte för en allvarlig uppfattning af detsamma och dess plikter af underordnad värde. Gång på gång hade religiösa tvångshandlingar tagits bort, så doptvånget, det på sätt och vis förekommande årliga nattvardstvånget, kyrkotagningstvånget etc., och detta allt hade icke medfört någon skada. Det vore nu tid på, att vigseltvånget också upphäfdes. Behof föreläge. Här funnos bl. a. hundrausentals personer inom kyrkan, som icke ville hafva med det statskyrkliga prästerskapet att göra. Härtill komme — det hade redan vid föregående tillfällen påpekats — att äktenskapet till sin natur vore en världslig och borgerlig institution, som därför helt naturligt borde ingås under borgerliga former. Den hade funnits före både religion och kristendom, hade länge äfven under den kristna tiden ingåtts under borgerliga former och hade af Luther själf uttryckligen erkänts såsom en världslig angelägenhet, i hvilken kyrkan icke skulle söka att blanda sig in.

Mot nu allt detta anfördes, hvad redan ofvan sid. 18 anförts från debatterna före antagandet af 1880 års lag. Under utvecklingens gång fasthöll man väl icke vidare så starkt, att äktenskapets hufvudsakliga ändamål var — utom då sedligt — också religiöst,

och att det därför borde inledas med en religiös akt, men man framhöll fortfarande, att den form, hvori det ingicks, inverkade på uppfattningen af förbindelsens hela karaktär, och att med det religiösa elementets borttagande äktenskapets helgd, till skada såväl för den allmänna sedligheten, som för det uppväxande släktet, skulle undergrävas. Att hålla på äktenskapets helgd vore särskildt nödvändigt under nuvarande tid med dess många äktenskapsskillnader. Det vore för öfrigt icke nyttigt att lossa på det ena religiösa bandet efter det andra, ty religionen vore grunden för samhället. Stat och kyrka borde stå i ett organiskt förhållande till hvarandra. För öfrigt framhöll man fortfarande, att civiläktenskapet stred mot svenska folkets åskådningssätt. För det, såsom från detta håll sades, fåtal, som icke ville underkasta sig den kyrkliga vigseln, behöfde man icke vika: de kunde utträda ur kyrkan. Andra erkände, att detta icke alltid fölle sig så lätt, men då vore det underlättandet af detta utträdet, man borde arbeta för, och icke för civiläktenskaps införande. Några ville för afhjälpan det af möjligen existerande missförhållanden utsträcka »nödciviläktenskapet» till ännu några fall. Se för öfrigt hvad ofvan icke blott sid. 18 utan äfven sid. 23 sagts mot införandet af civiläktenskap.

Hvad så den *fakultativa* formen angick, så väckte äfven den motstånd — och det från vissa håll så starkt, att man förklarade sig vilja vara med om civiläktenskap, för så vidt det blefve obligatoriskt¹. Den fakultativa formen vore, sades det ofta, den sämsta². Den gäfvade lätt anledning till den föreställningen, att det funnes äktenskap af två valörer, ett bättre och ett sämre. Valfrihet beträffande formen för äktenskapets ingående verkade icke välgörande med afseende på aktningen för själfva äktenskapet, den kunde för öfrigt föranleda slitningar mellan kontrahenterna vid själfva äktenskapets ingående och vara en uppmuntran till godtycklighet. Den obligatoriska formen vore enklare och konsekventare.

¹ A. J. Ekman försökte, som af det föregående framgår, år 1887 att tillmötesgå anhängarne af denna åsikt, men utan framgång.

² Lagutskottet hyllade länge denna åsikt. Vid 1903 års riksdag voro flertalet talare mera för den obligatoriska formen än för den fakultativa.

Bland anhängarne till de föreliggande förslagen om fakultativt civiläktenskap var det många, som uttryckligen erkände, att den obligatoriska formen vore bättre. De ansågo dock den fakultativa lämpligare för nuvarande förhållanden — den vore en lämplig öfvergångsform. Den obligatoriska formens införande vore en framtidssak. För öfrigt framhölls det af anhängarne till de föreliggande förslagen, att det med afseende på en så personlig sak som ett äktenskaps ingående dock kunde hafva skäl för sig att lämna en viss frihet åt kontrahenternas subjektiva känslor och uppfattning. Staten hade ju, för öfrigt faktiskt redan två former för äktenskaps ingående, hvilka den betraktade som lika goda, och mellan hvilka den enligt gällande lag icke sällan lämnade frihet att välja.

Vi påpeka slutligen, såsom redan nämnts, hurusom denna mera omfattande rörelse för ett allmänt fakultativt civiläktenskap, hvilken vi nu redogjort för, just med afseende på sin fordran, att formen skulle vara fakultativ, fått ett visst stöd i en rörelse, som under de senare decennierna pågått, och som gått ut på, att de personer, som enligt 1880 års lag blott voro hänvisade till borgerlig vigsel, också skulle beredas möjlighet, att, om de så önskade, under vissa förutsättningar få kyrklig sådan. Motioner i denna riktning väcktes vid 1888, 1890 och 1896 års riksdagar — vid de två senare af P. P. Waldenström — samt vid 1888 och 1893 års kyrkomöten. Dessa sträfvanden resulterade också i en kongl. proposition i ämnet till 1898 års riksdag och i antagandet af lagen af d. 13 maj samma år angående rätt till erhållande af kyrklig vigsel i visst fall. I denna lag stadgas, att om medlem af statskyrkan, hvilken icke deltagit i konfirmation och nattvardsgång inom kyrkan, önskar få kyrklig vigsel vid sitt äktenskaps afslutande, så är han berättigad därtill, såvida han åtnjutit konfirmationsundervisning af präst inom kyrkan och af denne funnits beredd att, efter undergången konfirmation, få tillträde till nattvarden.

Ser man nu tillbaka på, huru frågan om civiläktenskap utvecklat sig såväl i utlandet som hos oss, göra sig reflektionerna snart sagdt själfva. Det finnes ingen som helst tvekan om, hvarthän

utvecklingen — enligt vårt förmenande med rätta — går. Den går mot civiläktenskap, och den går också fram mot obligatoriskt sådant — det nog i och för sig bästa slaget däraf och det enda, som fullt kan göra slut på alla konflikter. Men — under det att man tryggt synes kunna säga, att tiden är inne för att låta alla samhällsmedlemmar få rätt att, när de så vilja, avsluta sitt äktenskap under borgerliga former, kan tvekan nog uppstå, om den också är inne för att — då nämligen vigselberättigad präst utan att kunna anses utsättas för samvetstvång kan viga — beröfva de samhällsmedlemmar, som vilja det, rätten att såsom den verkligt grundläggande formen för äktenskapets ingående få begagna sig af kyrklig vigsel. Vi, för vår del, skulle vara böjda för att anse, att så ännu icke är fallet.

